

С. Ю. Турсунов, О. Салоҳиддинов,
Б. Қўлдошев

ШИФОКОР ДЕОНТОЛОГИЯСИ

Андижон — 2007

С. Ю. ТУРСУНОВ, О. САЛОҲИДДИНОВ,
Б. ҚҰЛДОШЕВ

ШИФОКОР ДЕОНТОЛОГИЯСИ

АНДИЖОН – 2007

Ўзбекистон Республикаси Соғлиқни сақлаш вазирлиги
Андижон Давлат тиббиёт институти

Муаллифлар:

1. Турсунов Сайфитдин Юнусович – ички касалликлар пропедевтикаси кафедраси мудири, Ўзбекистон республикаси фан арбоби профессор
2. Салоҳиддинов Одижон – ички касалликлар пропедевтикаси кафедраси, профессори
3. Қўлдошев Ботиржон – ИКП кафедрасининг ассистенти

Тақризчи:

- Т. З. Жумабоев – Ички касалликлар пропедевтикаси ва ВМОФ терапия кафедраси профессори

Ушбу рисола Андижон Давлат тиббиёт институтининг
илмий кенгаши қарорига асосан чоғ этишга рухсат берилган

ШИФОКОР ДЕОНТОЛОГИЯСИ

Муайян одоб доирасида бўлиш, яхши одатларга ўрганиш, яхши ном қолдиришга интилиш инсоният пайдо бўлибдики, мавжуддир. Тарбия – жиддий, узоқ муддатли жараён. Таълим ва тарбия ўрта – сида ҳеч қачон узилиш бўлмаслиги керак. Таълим жараёнида ёшлар етарли тарбия олмақлари, тарбия жараёни эса таълим билан тўлдириб борилиши керак.

Холбуки, чинакам таълимнинг моҳияти одамни одамийликка тай – ёрлашдан иборатдир. Чунки, инсон одамийликка хос мулохазалари, одоби, дунёқарashi билан тирик мавжудотларнинг гултожиси бўлган.

Шу боис, Президентимиз И. А. Каримов "Биз соғлом авлодни тарбиялаб вояга етказишимиз керак. Соғлом киши деганда фақат жисмонан соғломликни эмас, балки шарқона ахлоқ – одоб ва умум – башарий гоялар руҳида камол топган инсонни тушунамиз", деб кўп бора такрорлайдилар.

Дунёда мутахассисликлар кўп. Шулардан бири шифокорликдир. Ҳозирги шароит социал – иқтисодий тараққиётни янада жадаллашти – ришни талаб қилмоқда. Бу эса инсон омилига бевосита боғлиқдир. Инсон омили кишиларнинг ахлоқи, одоби, маданияти, онглилиги, ин – тизоми, меҳнатсеварлиги каби фазилатлари билан узвий боғлиқдир.

Шифокор деонтологияси – шифокорнинг бурчи ва одоби ҳақидаги фан бўлиб, врачлар, ҳамширалар ва кичик тиббиёт ходимларининг хатти – ҳаракатини белгилайдиган мафкуравий дастурлар амалидир.

Деонтология – юнонча сўз бўлиб (deon) – бурч ва (logos) таълимот демақдир. Бу сўз ҳаётта XIX асрнинг бошларида инглиз файласуфи Иеремией Бентамон томонидан ҳар бир инсоннинг касбий бурчи ҳа – қидаги фан сифатида кириб келган.

Шифокор деонтологияси кенг фалсафий тушунча бўлиб, бир қанча йўналишлардан иборат:

1. Врачнинг бурчи ва одоби;
2. Врач ва бемор ўртасидаги муносабат;
3. Врач ва беморнинг қариндошлари, дўстлари ўртасидаги муно – сабат;
4. Врачнинг ҳамкасблари, ўрта ва кичик тиббиёт ходимлари билан муносабати;
5. Шифокорлик сирларини сақлаш;

6. Устоз ва шогирд муносабатлари ва х.к.

Юқорида санаб ўтилган деонтология йўналишларини амалиётда тўғри жорий қилиниши — шифокорнинг онги, савияси, дунёқараши, билим мезони ва қайси жамиятда яшаётганлиги билан чамбарчас боғлиқдир.

Тиббиёт касби ўта мураккаб ва шу билан бирга олийжаноб касб — дир. Уни эгаллайман деган инсон бир қанча одамийлик фазилатларини ўзида мужассамлаштирган бўлиши лозимдир.

“Шифокор” — сўзининг ҳар бир ҳарфига ҳам урғу бериб кўрсак, бу касбга хос фазилатларни англаб етмоқ оsonдир.

Шифокор сўзининг “Ш” — ҳарфи ширинсуханликни, шижоат — корликни, шафқатлиликни билдиради.

Бир фозилдан: “Қайси фазилат — энг яхши фазилат саналади?”, деб сўрасалар, у: “Кулар юзли, ширин сўзли, хушмуомалали бўлиш”, деб жавоб берган экан. Шифокорда шу фазилатлар бўлмоғи жуда зарур. Беморга энг биринчи даво, бу — ширин сўз. Унинг ўрнини беҳисоб дори — дармонлар ҳам боса олмайди. Дейлик, унчалик оғир бўлмаган беморга турли ноёб дориларни бериб, ширин сўзимизни айтмадик. Шунда бемор, шифокор яхши сўз айтмаяпти, демак касалим оғирроқ экан шекилли, деган ҳаёлга бориши мумкин. Шу боис унда руҳий безовталаниш бошланиб, аҳволини ёмонлашиши эҳтимоли пайдо бўлади. Аксинча, оғир беморга дориларни бериш билан бирга, ширин ва мулойим сўзлаб, кўнглини кўтарилса, унда хатто тиббиётта маълум бўлмаган ҳимоя кучлари ҳам ишга тушиб, уни тузалиб кетиши тезлашади.

Мутафаккир шоир Алишер Навоий: “Шифокор, мулойим сўзли ва бемор кўнглини кўтарувчи, андишали, хушфеъл бўлмоғи керак”, деган. У шижоатли, шафқатли табибни Исо пайгамбарга ўхшатади. “Исонинг иши жонни даво билан танга киритиш бўлса, табибнинг иши тандан чиқмоқчи бўлган жонни даво билан чиқармаслиқдир. Бунда шифокорнинг юзи хаста кўнгида севимлидир, сўзи эса, ҳас-таларга шифодир”, дейди.

Сўз билан чиндан ҳам жонга оро кириши, лекин беихтиёр оғиздан чиққан қўпол, бемаъни сўз тузатиб бўлмайдиган даражада инсонга зиён келтириши мумкин.

Юрак хасталигидан ўлиб қоламан шекилли, деб қўрқаётган, жуда серҳадик одамни бир тасаввур қилинг. Агар шифокор шу беморнинг юрагини эшитиб, бор йўғи бир хўрсиниб қўйса, бас, шундан кейин ўша беморга ҳеч қандай доридармон наф бермаслиги мумкин.

Яна бу тўғрида, А. С. Пушкиннинг шахсий шифокори бир беморни сўз билан ўлдириб қўйганини эслаш kifоядир. Шифокор жон бераётган А. С. Пушкин ёнидан эндигина уйига келган экан. Шу пайт уни бошқа бир беморни кўриб қўйишга чақиришибди. У беморни кўриб бўлгач, бемор аранг бошини кўтариб: "Айтингчи доктор, менда туза — лишга умид борми, тузалиб қетармикинман?", деб сўрабди. "Ҳеч умид йўқ, деб жавоб берибди доктор. Нима бўпти ҳаммамиз ҳам бир куни ўламиз, отахон. Ана, Пушкиндай улуғ шоир ҳам кўзини юмиб кета — яптику, эшитаяпсизми? Пушкин — а! Сиз билан биз ҳам энди ўлиб кетаверсак бўлаверади". Шу сўздан сўнг бемор инграб, бошини ёстиққа ташлабди ва А. С. Пушкин билан бир кунда, деярли бир соатда вафот этган. Экан мазкур холда шифокор ўзини йўқотиб, шижоатли, шафқатли бўлиш ўрнига ўз бурчини бузган. Кўраяпсизми, халқимизнинг: "Сўз кўлдиради, сўз ўлдиради", деган нақли бежиз эмас экан.

Аллома Абу Али ибн Сино "Шоир тилни амри бўлганидек, табиб баданининг шохидир. Табибнинг вазифаси хастани даволаш, у ким бўлишидан, қандай масхабга, динга мансублигидан қатъий назар, ёшми — қари, эркакми — аёл, ўғилми — қиз, барибир касал — уни оёққа тургазиши, дардига шифо бериши, ўзгаларга бегона ёки хирс кўзи билан қарамаслиги, хаста қиз бўлса, ўз қизини, ўғил бўлса, ўз ўғлини, аёл бўлса ўз онасини, эркак бўлса ўз отаси, иниси, акасини кўраётгандек бўлиши шарт. Хастага ширин сўз, хушхулқ, хушмуомала билан ёндошмоғи, унинг дардини ўзининг дарди деб биламоғи, оғриси оғриб, йиғласа йиғлаб, инграса инграб даволаши керак. Аммо, сўкинса сўкинмаслиги, додласа додламаслиги, ёмон кўнгилга бормаслиги керак", деган экан.

Шуни унутмаслик керакки, шифокор ўзининг ширин каломи билан бемор билан биринчи мулоқотдан сўнг, унда соғайиб кетишига ишонч, умид алавлаларини ёқа олсагина у яхши шифокор бўла олади. Шу боис ҳам XVIII аср олими Ф. Волтер: "Соғайишга ишонч — ярим соғайиш демақдир", деган бўлса, В. М. Бехтерев "Врач суҳбатидан сўнг, бемор ўзини енгил ҳис қилмаса у врач эмас", деб уқтиради.

Шифокор сўзининг "И" ҳарфи илмли, ихлосли, иродали, ҳар ишда илғор, инсонпарвар, интизомли, иқтидорли бўлишни билдиради. Ши —

фокор шу ҳислатларни ўзида мужассамлаштирган бўлиши керак. У институтда олган билимини уни битиргандан сўнг ҳам доимо тўлдириб бориши керак. Ҳисоб — китобларга кўра, инсонлар ўртасида учрайдиган касалликларнинг сони ўн мингдан, хасталик белгилари эса юз мингдан зиёд экан. Бундан ташқари ҳар йили дунёда касалликларга қарши минглаб янги дори­лар ишлаб чиқарилади. Буларни шифокорлик пайти — да турли адабиётлар, журналлар ва айрим бошқа манбаалардан фойдаланган ҳолда ўрганиб бориши керак.

Машҳур клиницист ва олим, академик В. Х. Василенко ёш шифо­корларга қарата: "Шифокор одоблигининг асоси — чуқур билимдир. У бошқа ҳар қандай мутахассисдан фарқли ўлароқ, ўз соҳасининг энг сўнгги ютуқларидан хабардор бўлиши зарурдир. Масалан, яқиндагина адабиётда баён этилган касалликнинг кечинч хусусиятлари, янги диаг­ностик усуллари, янги дори — дармонларидан бе­хабар қолиш — бемор со­ранги учун жиддий таъсир этувчи салбий оқибатларга олиб келиши мумкин. Бизнинг ишимизда лоқайдликка йўл қўйиб бўлмайди. Беморни хафа қилиш, ёш болани хафа қилиш билан тенг", дейди.

Машҳур тиббиёт тарихчиси М. К. Кузьмин ўзининг 1978 йилда чоп этган "Тиббиёт тарихи" китобида талабаларнинг "Врач қандай бўлиши керак", деган саволига берган бир нечта жавобларини келтиради. Жум­ладан, бир талаба: "Ўз касбини ҳақиқатдан севадиган, одамларга меҳр — муҳаббат қўйган, ҳар доим уларни ҳурсанд ва қувнаб туришларини ис­таган билимли кишиларгина врачлик фаолиятини танлайдилар", деган бўлса, бошқа бир талаба: "Билимли инсонларгина шифокор бўлишга ҳақли", деган экан.

Шифокор деонтологияси врачдан билимдонликни талаб қилади. Шифокор билимсиз бўлишга ҳаққи йўқ. Билмаслик айб эмас, билишни истамаслик айбдир. Саводсиз, билимсиз шифокорни Алишер Навоий жаллоддан ҳам баттар ҳисоблайди. Чунки, жаллод гуноҳкорни ўл­диради, саводсиз шифокор эса ўз ҳатти — ҳаракати билан бе­гуноҳ инсонни ўлдиради.

Ўрта аср Шарқ тиббиётининг кўзга кўринган вакиллари­дан Абу Бахр Ар — Розийнинг таъкидлашича, шифокор даволаш билан банд бўлиб қол — масдан, тиббиётга оид адабиётларни ҳам ўқиб бориши керак. У: "Минг — лаб шифокорлар, эҳтимол, минг йилдирки тиббиётни такомиллаштириш устида меҳнат қилиб келганлар. Шунинг учун ҳам, уларнинг асарларини ўқиб, мазмунига тушуниб етишга интилаган киши, минг йил давомида

беморларни даволаб келгандан кўра, ўзининг озгина умри давомида кўп – роқ нарсани кашф этади", дейди. Буюк ҳақим фақат ўқиш эмас, балки ўқилган нарсани мушоҳада қилиш, танқидий баҳо бериш, булар натижа – сида йиғилган билим, тажрибадан беморларни даволашда фойдаланиш кераклигини ҳам таъкидлайди.

Ҳақиқий, ўз касбини севган шифокор ҳар бир ишни ихлос билан бошлаб, ирода билан охирига етказди. Максим Горький: "Ирода барча дори – дармонлардан кўра кўпроқ наф беради", деган экан.

Демак, билимли шифокоргина эл ҳурматига сазовор бўла олади.

Шифокор сўзининг "Ф" ҳарфи фидойилик, фахм – фаросатликни билдиради. Инсоннинг табиати қизиқ. Одамлар борки, бировнинг гам ташвишини, бошига тушиб турган мусибатни кўриб, заррача ҳам пина – гини бузмайдилар. Лекин, бахтимизга орамизда ўзгалар учун жонини фидо этаётганлар ҳам кўп. Бахтсизни қутқарай деб, ўзини сувга ташла – ганлар, ўтга урганлар озмунчами? Бировни дардини олай деб, ўлим би – лан юзма – юз келган шифокорларнинг фидойиликлари ҳам ана шундай жасоратлардан асло қолишмайди.

Шифокор ҳар доим, ҳар қандай шароитда ҳам даволашнинг имконият ва чораларини излаб топади. Фидоий шифокорда бирор касалликни юқ – тириб олиш хавфи ҳам, ўзига зарар етиш таҳлиқаси ҳам бўлмайди. Ба – шариятнинг энг даҳшатли дардлардан ҳалос этаман деб, ўзларига касал – ликни юқтириб, вафот этган шифокорлар озмунчами?

Одесса шаҳрида врач – эпидемиолог С. С. Андреевский 1837 йили куйдирги касаллигини ўзига юқтириб, бу касалликни юқумли эканлигини кўрсатиб берган. Профессор Г. Н. Минх тошма ва ҳайталама тиф касал – ликларини келиб чиқиш сабабларини ўрганмоқ мақсадида бемор қонини ўз териси остига юборган. Ўлат касаллиги бўйича мутахассис Д. К. Забо – лотний ва таниқли бактериолог И. А. Деминскийлар ўлат касаллигини ўрганиш жараёнида ўзларига ўпка ўлатини юқтириб, вафот этганлар.

Нобель мукофоти лауреати, япон олими Ночуги ҳам Африкада сариқ иситма касаллиги сабабини аниқлаш жараёнида бу касалликни ўзига юқтириб вафот этган. Бундай мисолларни яна кўплаб келтириш мумкин.

Шифохонага тушиб қолган беморни кўп холларда руҳи тушган бў – лади. Уни соғайиб кетишга ишонч пайдо қилдириш тиббиёт ходимининг бурчидир. Шундай қилиш керакки, бемор ҳар томондан ўзига гамхўрлик қилинаётганлигининг шоҳиди бўлсин. Шифокорнинг очик чеҳраси – бе – морнинг соғайиши демақдир.

"Врачлик касби – жасорат, бу касб фидоийликни, қалб ва фикр софлигини талаб қилади", деган экан А. П. Чехов.

Ҳар қандай шароитда ҳам бемор олдида туриш, ҳеч кимдан ва ҳеч қачон ўз ёрдамини аямаслик – фидоий шифокор табиатига хосдир.

Шифокор сўзининг "О" ҳарфи одоблиликни, оқилликни, олий – жанобликни билдиради. Ахлоқ маданияти – инсон маданиятининг тарки – бий ва ажралмас қисмидир. Унга одоб сақлаш қоидалари яъни, муомала ва мулозамат нормалари, хушмуомалалик, меҳнатда ва ҳаётда ўз вақтини тартибга сола билиш, имо – ишора ва тана ҳаракати қоидаларига амал қилиш, сўрашганда тўғри, равшан гапира олиш, ўз фикрларини қисқа ва аниқ ифодалаш ва бошқалар кирди.

Абу Али ибн Сино: "Ахлоқ – ҳар бир киши учун ўз – ўзини идора қилиш имидир", деб таъриф берган.

Ҳадиси шарифда: "Сизлар одамларни молу – дунёларингиз билан мамнун қила олмайсизлар, балки очик юз ва яхши ҳулқингиз билан миннатдор қилишларингиз мумкин", дейилган бўлса, буюк аллома Абу Наср Фаробий: "Дарахтнинг егуқлиги унинг меваси билан бўлганидек, инсоннинг барча хислатлари ахлоқ билан белгиланади", деган экан.

Инсондаги гўзаллик, табиат ато этган гўзалликдан ташқари, энг яхши ҳулқ – атворни, энг яхши фазилатларни ўзида мужассамлаштирган одамийликдир. Қадимги юнон табиблари томонидан тартибга солинган Гиппократ қасамёдида: "Шифокор юксак ахлоқ эгаси бўлиши, қалби пок, виждони соф бўлиши керак", дейилган. Шу боис бўлса керак, халқимизда: "Олим бўлиш осон, одам бўлиш қийин" деган нақл юради.

Одамийлик илмини ҳаётдан ўрганмоқ лозим. Ҳулқи зебо, маданиятли, фахмфаросатли инсонларнинг муомала маданиятининг, ўзини одамлар орасида қандай тутиши ва одоб сақлашини, сўз талаффузини, умуман кишилар билан мулоқотда фойдаланаётган хилма – хил гўзал муомала воқиталарини ўрганиш, улардан ижодий фойдаланиш керак.

Одобли инсонлар самимий ва олийжаноб бўладилар. Улар ўзларининг бутун кучлари, билимларини жамият учун, халқ учун баҳшида этадилар. Одобли инсонларнинг ҳислатларидан яна бири хушмуомалалиқдир. Хушмуомалалик – атрофдаги барча кишиларни ҳурмат қилиш, уларнинг қилаётган барча ишларига ўнгайлик туғдиришга интилишдир. Донолар айтганидек: "Хушмуомалалиқдан улуглик, қаноатдан роҳат, ихлосдан муҳаббат пайдо бўлади". Хушфетъл кишилар билан ҳамсуҳбат бўлганда кўнгиллар ёзилади, дард пайсал тонади.

Шифокор ўзининг ноўрин хатти – ҳаракати, ўринсиз қилиги ва хулқи билан одамлар нафратига учраётган кишидан ўзи учун тегишли хулоса чиқариб олиши лозим.

Шуни унутмаслик керакки, шифокор беморни ўргана бошлаган биринчи пайтлардаёқ, бемор ҳам шифокорни ўргана бошлайди. Шифокорнинг сўзлаган сўзидан, унинг одобидан, уни қандай инсон эканлигини, мартабасини билиб олса бўлади. Агар шифокор, бемор қалбидан жой ололса, унда бемор шифокорга ихлос қўяди ва касалликка қарши курашишда унинг иттифоқчисига айланади. Суҳбат чоғида шифокор беморнинг ҳар бир сўзини, диққат билан тинглаши, ундан ўзи учун керакли хулосалар чиқара билиши лозим. Бемор сўзларига эътиборсизлик, ўзини алахситиб, турли қоғозларни ёзиб ўтириш, шифокор обрўсини туширади ва беморнинг унга бўлган ишончини йўқотади. Бу нарса беморда шифокорга нисбатан ҳурматсизлик ва аччиғланиш кайфиятини тугдиради.

Ўзингиз ўйлаб кўринг, не – не умидлар билан шифокор хузурига келган бемор уйқусизликдан шикоят қилса – ю, шифокор бопқа ишлар билан машғул бўлиб, унинг шикоятига эътибор бермай: “Тушингизда нима кўряшсиз?” деб турса, бемор бу шифокорнинг унинг дардига даво бўлишига қандай ишонсин. Уйқусизликдан шикоят қилган инсон, қандай туш кўриши мумкин?

Беморлар кўригида уларга “бемор – бемор” демай, ая, опа, ака, ука, амаки, ота, каби сўзлар билан мурожаат қилган маъқул.

Синчковлик ва зийраклик ҳар қандай соҳадаги шифокор учун айириб бўлмас фазилатдир.

Шу ўринда Эрон ривоятларидан бирини эътиборингизга ҳавола этамиз.

Буюк аллома Абу Али ибн Сино Хамадон шаҳрига борибди. Шаҳарда мусофирхона бўлмагани учун ҳамкасб табиблардан бирининг уйини тошиб, кирибди. Табиб беморларни кўриб ўтирган экан.

– Сизда ишиб бор эди, – дебди Ибн Сино табибга.

– Беморларни жўнатиб юборай, кейин гаплашамиз, – дебди табиб.

Абу Али Ибн Сино бир чеккага чиқиб, табибнинг касал кўришини кузатиб ўтирибди. Табиб навбатда турган хотинни чақириб, томирини кўргач:

– Қатиқ ичибмидингиз? – деб сўрабди

– Ҳа, ичган эдим, – деб жавоб берибди хотин.

– Табибнинг бемор томирини ушлаб, қатиқ ичганини аниқлаши Ибн Синони ҳайрон қолдирибди.

Табиб хотиннинг афтига қараб, саволни давом эттирибди:

– Уйларингизнинг эшиги кун чиқарга қараганми?

– Ҳа.

– Кеча хўроз палов еганмидинглар?

– Ҳа.

Табиб алақандай дорилар бериб, хотинни жўнатиб юборибди. Бошқа беморларни ҳам худди шу алфозда кўрибди.

Абу Али Ибн Сино табибнинг билимига қойил қолибди.

Беморларнинг ҳаммасини жўнатиб юборгач, табиб Абу Али Ибн Синога:

– Қани меҳмон, энди гаплашайлик. Хўш, хизмат? – дебди.

– Абу Али Ибн Сино табибнинг ёнига ўтираркан, катта бир китобга кўзи тушибди, биринчи саҳифасини очиб қараб:

– Бу китоб "Ал – қонун" – ку, – дебди.

– Сиз Абу Али Ибн Синомисиз? – саволга савол билан жавоб қилибди табиб.

Абу Али Ибн Синонинг ҳайрати зиёда бўлибди. Бир нафас сукут қилиб ўтиргандан кейин, табибга дебди:

– Сизнинг табобатдаги маҳоратингиз мени қойил қолдирди. Бемор томирини ушлаб, унинг қатиқ ичганини қандай билиш мумкинлигига ақлим бовар қилмайди.

– Бу ерда ҳайрон қоладиган ҳеч гап йўқ, – дебди табиб, – қарасам, хотиннинг енига қатиқ томган экан. Шунга қараб "Қатиқ ичганмидингиз?", – деб сўрадим. У "Ҳа, ичган эдим", деди. Талаффуздан маълум бўлдики, у яҳудий экан. Шаҳримиздаги барча яҳудийларнинг эшиклари кун чиқар томонга қараган бўлади. Бу саволим ҳам тасдиқлангандан кейин, уни маҳаллий яҳудий эканлигига тўла қафоат ҳосил қилдим. Уларнинг ҳаммасини шанба кuni хўроз палов ейиши маълум. Беморга руҳан таъсиримни ўтказгач, унга арзимаган бир дорини бериб юбордим. Бунинг учун унча катта табиб бўлишнинг хожати йўқ, албатта.

Абу Али Ибн Сино кулиб туриб:

– Хўш менинг Абу Али Ибн Сино эканимни қаёқдан билдингиз? – деб сўрабди.

– Мана бу китобни сотиб олганимга анча вақт бўлди, – дебди табиб – уни менга табобатдан таълимот деган эдилар, лекин араб тилида ёзилгани учун тишим ўтмади. Китобни бир қарашдаёқ таниган инсон уни

ёзган кишининг ўзи бўлса керак, деган тусмол билан "Сиз Абу Али Ибн Синомисиз? — деб сўрадим", деб жавоб берган экан.

Кўрдингизми, синчковлик, зийраклик бу табибга қанча муваффақият олиб келди, беморни унга нисбатан ихлоси ошди. Шифокорга ихлос бор жойда, беморга шифо осон топилади.

Шифокор сўзининг "К" ҳарфи камтарликни билдиради. Камтарлик шифокорга хос хислатдир. Камтар шахс бошқалардан ўзини устун қўймай — ди, ўзига бино қўйиб, сохта шуҳрат кетидан қувмайди, мақтанчоқлик қил — майди, ютуқларидан эсанкирамайди, мағлубиятдан эса ўзини йўқотмайди.

Бир донишманддан: "Қандай қилиб намининг энг юқори чўққисига чиқ — динг?" деб сўрасалар, у: "Билагаан, тушунилаган нарсамни олимдан ҳам, оддий кишидан ҳам, каттадан ҳам, кичикдан ҳам сўрадим. Бу тўғрида уямадим, номус қиладим, ўзимни юқори тутиб, такаббуранк қиладим", деган экан.

Инсоннинг камтарлиги пинхона бўлади, тилда айтилмайди, балки инсонлар билан муомалада, хатти — ҳаракатда намоён бўлади. Камтарликни ўзига пеша қилган одам халқ ҳурматига сазовор, бахт — саодат унга доим ёр бўлади. Камтарликни ўзига "либос" қилиб олган инсонлар ҳаётдаги энг яхши, соф виждонли кишилар бўлиб, ҳар қандай шароитда, ҳар қандай лавозимда тўғри ва ҳаққоний йўл тутадилар, тўғри сўзлаб, тўғри юрадилар, олийжаноб, раҳм — шафқатли бўладилар, ҳамма ишни саранжом — саришта бажарадилар, ёлгон — яшириққа йўл қўймайдилар.

Такаббурлик шифокорга ёт фазилатдир. Шу ўринда Сиз азиз ўқувчим, қуйидаги ривоятга бир эътибор беринг — а:

Фалакнинг гардиши билан стол устида керосин лампа электр лампа билан учрашиб қолишибди. Керосин лампа кўп умр кўрган, электр лампа эса унга нисбатан жуда ёш экан. Бекор турмай, улар ўзаро суҳбат бошлашибди.

— Яша ўғлим. Доимо соғ — саломат бўл! — дебди Керосин лампа электр лампага қараб.

— Раҳмат! Фақат марра бизники, ота! Шундай эмасми? — деб Такаб — бурона жавоб берибди лампа.

— Албатта, марра сеники, ўғлим, лекин масала шундаки, аввало, мар — ра абадий ҳодиса эмас, балки саноқсиз, кўп марралардан иборат. Шунинг учун гафлатда қолма.

— Мана, сиз қариб қолдингиз, мен эса сизнинг маррангиздан ўтиб кетдим, шунинг ўзи мен учун ютуқ.

— Кеккайма, ўғлим! Одоб ва камтарликни унутма! Агар ҳақиқатни билишни истасанг, маррадан ўтишинга мен замин тайёрлаб берган

эдим, буни унутганга ўхшайсан. Ўз вақтида менинг ёруғимда не — не олимлар, улуғ зотлар ижод этганлар. Демак, сенинг эришган муваффақиятингда билиб қўйки, менинг ҳам ҳиссам бор!

— Ажабо, худди шу пайт кучланиш пасайиб, ярқираб турган электр лампанинг симлари қизариб қолибди. Шундай бўлсада, керосин лампа синиқлик, камтарлик билан, уни ҳижолатдан чиқаришга ҳаракат қилиб, дебди: — Баракалла, бу қизаришинг, сенда ҳаё борлигидан далолат беради. Бу — яхши фазилат!

— Раҳмат ота!

— Иккинчи томондан, ёшлик гурури сендаги шиддат ва қувватдан гувоҳлик бермоқда. Агар бу қувватни тўғри, оқилона сарф қилсанг, шубҳасиз, ажойиб ютуқларга эришасан. Акс холда, бутунлай куйиб, ишга яроқсиз бўлиб қолганингни ўзинг ҳам сезмай қоласан, ўғлим.

Ибратли ҳикоя, шундай эмасми? Ҳаётнинг сабоқлари гоят даражада ҳикматли, бебаҳо, қонунлари эса мураккабдир. Ҳолбуки, буни баъзи кимсалар енгилтаклик билан ечмоқчи бўладилар.

Минглаб йиллар давомида ҳаётда синалган ҳалол меҳнат йўли тургани холда баъзилар нотўғри ҳаракатлар ила "муваффақият" қозонмоққа уринадилар. "Муваффақият" қозонганлар оғушида такаббурлик хасталиги — ни юктириб, дўст — душманнинг, яхши — ёмоннинг фарқига бормаи қўядилар. Шубҳа йўқки, эрта ёки кеч бундай баландпарвоз тушунчалар совун кўпигидай йўқ бўлиб кетади.

Шарқ донишмандларидан бири: "Ҳар кишининг бўйнида иккита занжир бўлур. Кимки камтар бўлса, юқоридаги занжир тортилур. Бундай одам халқ ичида улуғ ва азиз бўлур. Кимда — ким такаббурликни одат қилса, пастки занжир тортилур ва ундай инсон эл орасида хор ва безътибор бўлур", деган экан. Демак, камтарона, ҳалол меҳнат билангина эл ҳурмати қозониш мумкин.

Шифокор сўзининг "О" ҳарфи орасталикни, озодаликни билдиради. Беморни ўраб турган муҳит — палата шинам ва осойиштада бўлиши керак. Шифокор эгнидаги озода, дазмолланган халат ва қалпоқча, ораста кийи — ниш беморда яхши кайфият пайдо қилдиради ва ўзи даволанаётган жойга нисбатан ҳурмати ошади.

Шифокор ўз вазифасини бажараётган пайтда ҳеч қандай сунъийликка ва ясан — тусанга зеб бериши керак эмас. Зеро бемор шифокордан зебу зийнат эмас, балки дардига даво кутади, холос. Эркак ҳам, аёл ҳам ўзига хос кийингани маъқул.

Биз кийиниш борасидаги тараққиётга асло қарши эмасмиз. Лекин кийиниш ҳам миллий мафкурамизнинг ажралмас бир бўлаги эканлигини унутишга ҳаққимиз йўқ.

Охирги пайтларда йигит-қизларимизнинг кийиниш эркинлиги, маъсулияти ва маданияти ҳақида кўп гапирилмақда. Чунки кундан-кунга айриме шларимизнинг ярим яланғоч, доқаданда майин, тор, йиртиқ кийимларда юриш, хуллас кийиниш маданиятини аянчли тус олаётганлигининг гувоҳи бўлаёмиз.

Агар инсон ўз уйида юрган бўлса, унинг қандай кийиниши шахсий иши, кўча-кўйда қандай кийиниб юриши эса – бу ижтимоий, маънавий масаладир.

Аmmo доноларимиз: "Кийиниш эркинлиги – бу олий қадрият, бироқ ахлоқ доирасидан четга чиқадиган ҳар қандай эркинлик – ахлоқсизликдир", дейишади.

Шахс либоси орқали атрофдагиларга ўзи ҳақида маълумот тарқатади. Бунга баъзилар эътибор бермасалар ҳам керак. Қиз – аёлнинг баданларини ёпиб юриши бир маънони, очиқ – сочиқ юриши эса бошқа бир маънони англайди.

Ўзбек миллатида ўзига хос "Ҳаё" тушунчаси бор. "Ҳаё – бу одамийликнинг ўзаги" дейишган. Шу ўринда бир ривоятни эслатиб ўтишни жоиз деб биламиз.

Бир ўзбек аёлини маълум айби учун қатл қилмоқчи бўладилар. Уни қатлга олиб кетмоқчи бўлиб кирганларида, у миришаблардан игна-иш сўрайди. Миришабнинг "нима учун?" – деган саволига, кўйлагининг бир жойи йиртилганини ва уни тикиб олмақчилигини айтади. Шунда миришаб: "Сени қатлга олиб кетяпмизку, уни тикишингдан не фойда", – деган саволига, у аёл: "Мен ўзбек аёлиман, ўлимга кетаётган бўлсам ҳам танамнинг бирор жойини ёт кимсаларга кўрсатмай, ҳаёни йўқотмаган ҳолда ўлишим керак" – деб жавоб берган экан.

Кўрдингизми аждодларимиз авваллари ҳаёни, одоб – ахлоқимизни қандай эъзозлашган.

Қизларимизнинг очиқ – сочиқ кийиниб юришлари нафақат маънавий масаласи, балки миллат генофонига таъсири бор масала ҳамдир.

Жинслараро муносабатларни ўрганувчи мутахассислар (сексопатологлар) фикрича, қизларимизнинг бундай кийиниб юришлари уларга нигоҳ солган йигитларимизнинг жисмоний саломатлигига, таъсирчанликларига зарар етказар экан. Натижада янги турмуш қурган айрим оилаларда нохуш ҳоллар юзага келиб, уларнинг турмушлари эрта бузилиб кетиш ҳоллари кузатилади экан.

Енгил – елпи, таъбир жоиз бўлса ярим – яланғоч либос (тор, тиззаси йиртиқ шимлар, калта юбкалар ва қандайдир "антиқа" кийимлар – турли

суратлар, ажнабий ёзувлар акс этган футболка ва х.клар) кийиб олганлар ҳар бир хатти ҳаракатида кимнинг авлодлари эканлигини, аجدодлари маданият борасида жаҳон тамаддунига қандай ҳисса қўшганини унутмасликлари керак. Бугун хориждан келаётган сайёҳлар фақат музейлардаги миллий либосларимизни кўришга эмас, балки қадимий урф – одатлар, асрлар сино – видан ўтган кийиниш маданиятимиз бугунги ёшларимизда қай даражада давом этаётганлигига ҳам алоҳида эътибор қаратаётганликларини гувоҳи бўлмоқдамиз.

Президентимиз И. А. Каримов: "Ёшлик" талабалар шаҳарчасида ёшлар ҳаёти, маънавияти, жумладан кийиниш маданияти ҳақида сўзлаб: "Кийим танлаш ва кийинишда ёшларимиз миллий турмуш тарзимизга, Ўзбекистон шароитига, иқлимига мос жиҳатларини инобатга олишса, фойдадан холи бўлмайди" деган эдилар. Кийинишга бефарқ қараш – бу маданиятсизликдир.

Шу боис, неча асрлар давомида ҳар қандай тайзиқлар остида бўлса ҳам асраб келинган миллий қадриятларимиз, ахлоқ – одобимиз, шарму – ҳаёмизни софлиги учун курашишга барчамиз: ота – оналар ҳам, ёшу – қарилар ҳам, устоз, тарбиячилар ҳам, маҳалла фаоллари ҳам масъулмиз. Ҳаммамиз ўз бурчимизни тўғри англаган ҳолда ҳаракат қилмоғимиз лозим. Бу масалага лоқайдлик қилиб бўлмайди.

Шифохонадаги ҳар хил ёзувлар, алвонлар, ҳикматли сўзлар бемор руҳиятига катта таъсир қилишини ҳам унутмаслик керак. Бу борада бир воқеани эслатишни лозим топдик. Хамадон шаҳрида Абу Али ибн Сино ташаббуси билан беморлар даволанадиган жой қурилади. У қурилиб бўлгач, Хамадон шаҳри ҳокими Шамс ал – Давл уни "Касалхона" деб номлаймиз, дебди. Шунда Абу Али Ибн Сино мулоимлик билан эътироз билдириб: "Касалхона" сўзи беморларни бу ерда ётиб, тузалишига салбий таъсир кўрсатади. Уни "Шифохона" деб атасак, беморларда шу ердан шифо топиб кетаман деган ишонч пайдо бўлади, бу ҳол беморларни тезда даволанишига имкон яратади", деб ўз таклифига ҳокимни ишонтира олган экан ва шундан кейин бу қурилишга "Шифохона" номи берилган экан.

Кўрдингизми, неча минг йиллар аввал ҳам беморлар қалбига озор бермасликка, унинг руҳиятини кўтаришга ҳаракат қилинган экан.

Шифокор сўзининг "Р" ҳарфи раҳмдилликни, меҳр – шафқатли бўлишни, ростгўйликни, режа асосида иш кўришликни билдиради. Бу сифатлар шифокорда бўлмоғи лозим.

Шуларга амал қилган ҳолда, шифокорларимизнинг кўпчилиги ўзлари – нинг чуқур билимлари, ҳалол меҳнатлари билан эл оғзига тушиб, уларнинг ҳурматларига сазовор бўлаётганликларини кўриб қувовасан киши. Лекин шу

билан бирга айрим шифокорларнинг беморлар дардини тўлақонли эшитмай, улар билан яхши муомалада бўлмай, шошма – шошарликка йўл қўйиб, уларни текширишга етарли вақт топмай, улар ишончини қозона олмаётганликларини гувоҳи ҳам бўлмоқдамиз. Натижада рўзнома ва ойнома саҳифаларида айрим шифокорларни айбловчи мақолаларни ўқиб қоламиз. Биз ўйлаймизки, бу шифокорларда касбга садоқат, фидойилик, сабр – тоқатлилик каби фазилатлар етишмайди. Уларда шифокорнинг ҳар бир қабулида, ҳар бир ёзувида, инсон ҳаёти, унинг оила аъзолари, қариндош уруғларининг гам – ташвишлари турганлигини хисси кўринмайди.

Юқоридаги шифокорга хос ижобий фазилатлар ўрта ва кичик тиббиёт ходимлари (ҳамширалар ва энагалар) учун ҳам тегишлидир. Чунки улар беморларни даволашда шифокорнинг асосий ёрдамчиларидир.

Ҳамшира ўзининг бутун иш кунини беморлар ўртасида ўтказди. Энг қийин ва оғир шароитларда у шифокор билан ёнма – ён туради, шунинг учун ҳам бемор ҳаётини асраб қолишда, даволашда унинг ҳиссаси шифокорникидан кам бўлмайди. Ҳамшира кушмуомала бўлиши, шошмай ва ховлиқмай ишлаши лозим. Уни беморлар билан турли мавзуларда суҳбатлашишига тўғри келади. Шу боис, ҳамширанинг маданий савийси, нутқи, дунёқараши, билими катта аҳамият касб этади. Ҳамширалар тўғри осуда ва унчалик сезиларсиз кундалик меҳнатлари билан чинакам жасорат кўрсатадилар.

Бемор шифохонада даволашибгина қолмай, парваришга ҳам мухтож бўлади. Худди шу парваришда энагалар хизмати беқиёсдир. Улар ҳам кун давомида беморлар орасида бўлади. Уларнинг бажарадиган вазифалари хилама – хил: беморларга қараш, уларни жойлаштириш, ўрин – кўрпасини тузатиш, кийим – бошини алмаштириб туриш, тувак тутиш, грелкаларни, муз солинган резина ҳалталарни тайёрлаб бериш, хонани йиғиштириб, уни озода сақлаш, ҳавосини алмаштириш, беморларга овқат тарқатиш ва ҳоказо. Энага тиббиётнинг баъзи бир масалаларида бошланғич маълумотта эга бўлиши, кези келганда, бемор оғир бўлиб қолганда (бахтсизлик юз берганда) у биринчи тиббий ёрдамни кўрсата олиши зарур. У беморнинг рухий ҳолатини яхши тушуниши, беморга нисбатан меҳрибон ва хайрихоҳ бўлиши лозим.

Бизнинг техника ва автоматика асримизда баъзи бир мураккаб бўлган электр асбоблар, аппаратларни назарда тутганда энага техник жиҳатдан ҳам саводли бўлиши керак. Умуман олганда, ҳозирги кунда энагаларни кичик тиббиёт ҳамшираси деб аташ керак, деганлари мутлақо тўғри.

Шифокор, ҳамшира, энаганинг беморларни даволашда аҳиллик, яқдиллик билан қилган ишлари, бу жуда катта кучдир. Шифокорнинг ҳамшира ва

энагага берадиган ҳар қандай танбехи бемор ёки унинг ҳариндошлари олда юз беришига асло йўл қўймаслик керак. Камчиликларни бартараф қилиш хусусида ўзаро ҳурматни сақлай билиш лозим. Ўзаро ҳурмат, бир-бирини тушуна билиш, ҳушмуомалалик бутун жамоага сингиб кетиши зарур. Ана шундагина ҳар бир шифокор, ҳамшира ёки энага ўз қалбининг нақадар бой эканлигини англаб етади.

Шу ўринда шифокор деонтологияси муаммоларидан бири бўлган – "Ятрогения" ҳақида сўз юритмоқ жоиздир. Ятрогения – бу врачнинг ёки ўрта ва кичик тиббиёт ходимининг ношуд суҳбати, ножўя кўрсатмалари, қўпол ҳатти-ҳаракатлари, билимсизлиги, лоқайдлиги ёки бир ёмон сўз билан беморда пайдо бўладиган янги касаллиқдир. Бу ҳолат тиббиёт ходимлари ичида ўз деонтологик бурчларини тўла тушуниб етмайдиганлар борлигидан далолат беради. Бундайлар врачлик шаънига доғ туширадилар. Шунда беморларнинг тиббиёт ходимларидан ишончи қочиб, дардларига давони бошқа, тиббиётдан беҳабар инсонлардан ахтаришга тушадилар.

Шу ўринда В. А. Гарацкийнинг: "Бемор ҳузурда гаплар тутатилиб, кулгига чек қўйилиши керак, негаки бу ерда хасталик ҳукмронлик қилади", деган ҳикматни эслаб қўйиш керак.

Юлғичлик, порахўрлик, таъмагирлик каби хислатлар шифокорлик деонтологиясига мутлақ зиддир.

Яна шунини айтиб ўтиш керакки, тиббиётга техника дадил кириб келаётган бир пайтда йриқ олимларимиз, академиклар И. А. Кассирский, Е. И. Чазов, Н. Н. Блохин, И. К. Шхвацабая кабилар ўзларининг турли йиғилиш ва илмий мунозаралари давраида, матбуотдаги чиқишларида тиббиётнинг инсонпарварлик принципларини асраб – авайлаб сақлаш кераклиги, унда техникчиликнинг устун келишига йўл қўймаслик тўғрисида огоҳлантирадилар.

Тиббиётнинг техник тараққий этишига ҳаракат қилиш зарур албатта, бироқ, бунда шифокорнинг энг қимматбаҳо сифатлари – кишиларга меҳрибонлик, очиқ юзлилик, одамийлик кабиларни йўққа чиқариб юбормаслиги – миз лозим. Нечоғлик техник қуроланганлигига қарамай тиббиёт инсонлар билан шугулланишдан қайтмайди.

Зеро, баъзан шифокорлар текширишнинг мураккаб диагностик усулларида берилган кетадилар, унчалик аҳамияти бўлмаган касалликларни ҳам кенгроқ текширишга киришиб кетадилар ва бемор билан мулоқотда бўлиш санъати билан узоқлашадилар. Улар текширувлар фақатгина беморнинг манфаати учун хизмат қилиши кераклигини унутиб қўйишади, натижада керак

бўлмаган бир вақтда бир қанча таҳлил қоғозлари ва бошқа кўплаб маълумотлар тўпланиб қолади.

Бу текширувларни тавсия этган шифокор, маълум бир режа асосида иш қўрмаганлиги ва ҳатто натижаларни ўрганиб чиқишга ҳам ҳаракат қилмаганлиги ўз-ўзидан аён бўлади қўяди.

Тиббиёт амалиётида лаборатория, техника усуллари ягона ҳукмрон бўлишига йўл қўйиш мумкин эмас.

Шифокор энг тараққий этган диагностика техникасидан фойдаланган тақдирда ҳам, беморнинг шахсини ўрганиши, унинг ташвишлари, хис-ҳаяжони, рухий хусусиятларини ўзига олиши зарур. Беморга самимий муносабатда бўлиш, кўнгилни кўтарувчи бир икки оғиз сўз, соғайишга ишонч уйғотиш – булар ҳаммаси ҳозирги кунда даволаш – профилактик воситалари казинасидан ўрин олиб келиши керак.

Эрамининг V асрида ижод қилган юнон ҳаками Гипократ (Сухрот) ўша даврлардаёқ: "Қаерда инсонлар севилса, ўша ерда тиббиёт санъати ардоқланади" деганлиги ҳам бежиз эмасдир.

Гипократ: "Шифокор тиббиётга донишмандликни олиб кириши, файласуф бўлиши лозим. Файласуф ҳам, шифокор ҳам ҳалоллик, номуслилик, яхши ном, кўнгил хотиржамлиги, бамаъни нутқ, амалий ҳаётда керакли ва фойдали нарсаларни билиш, улуғ қалб эгаси бўлиш каби ҳислатларга эга бўлиши керак", деб таъкидлайди.

Шифокорлик касби – жуда улуғ, инсонпарвар касб. Инсонни касб эмас, балки инсон касбни гўзал қилади. Оқ халат – бурчга садоқат, беғубор фикр, доимо ёрдамга тайёр туриш ифодасидир.

Қадимий хинд манбааларида шифокорларга нисбатан қаттиқ талаблар қўйилган. Шифокор дўстларига ва ҳатто душманларига нисбатан ҳам ҳақдоний бўлиши, оилавий сирни муқаддас билиб, тилини тия билиши керак.

Киши ота-онаси, дўсти, устози олдида қўрқиши мумкин. Лекин у шифокор ҳузурига борганида ҳеч қандай хавф-хатарни сезмаслиги керак. Зеро, шифокор беморга ўзининг ота-онаси, дўсти ва устозидан кўра меҳр ва диққат – эътибор билан қараши керак. Ҳақим беморлар учун – ота, соғлом кишиларга дўст, бемор дарддан ҳалос бўлиб, саломатлиги тикланганда эса, у – посбондир. Яхши шифокор бўлиш – хато қилмасликда эмас, балки ўз хатосига жиддий ёндошиб, уни бўйнига олишда ва тузатишдадир.

Кўпинча ёш шифокорлар беморни тарбиялаш ўз вазифаларига киришини унутиб қўядилар. Беморни нотўғри ҳаёт кечириш тарзини ўзгартириш кераклигига, зарарли одатлардан воз кечишга ишонтириш, муттасил равишда,

охиста даволаниш мумкинлигига ишонтириш, ўз-ўзини даволаш ҳаракатларидан воз кечтириш – бу касалликка ҳарши курашда беморнинг ўзининг фаол ёрдамчиси, иттифоқчисига айлантирмоқ демакдир.

Тиббиётни ўқиб ўрганиш осон эмас. Шунинг учун ҳам бу соҳани тан – лаган ҳар бир инсон тиришқоқлиги билан уни муттасил равишда эгаллайди. Ақлли, моҳир шифокор ҳеч қачон ҳамкасбларига ғайрилик қилмайди, улар – нинг обрўсига путур етказмайди. Бошқаларни менсимай, "ўзим биламан" деб даво қилмайди. Илмда ундан ҳам юқори зотлар борлигини унутмайди. Касбга садоқатли ва беморларга меҳр – шафқатли, илмли бўлган шифокор ҳар қандай дарда даво топа олади.

Мустақил Республикамиз истиқболи учун муносиб мутахассисларни тайёрлаш олий ўқув юртлиари педагоглари зиммасига ғоятда шарафли, юксак маъсулиятни юклайди. Бу маъсулиятни тўла хис қилган ҳолда талабаларни маънавий баркамол, ахлоқан гўзал қилиб тарбиялаш тўғрисида фаолият барчамизнинг бурчимиздир. Чунки биз бўлғуси шифокорларни – инсон саломатлиги посбонларини тарбиялаймиз.

Шифокор омма билан энг яқин ва узвий муносабатда бўладиган фаол жамоатчи ходимдир. Шунга кўра, бу ходим ўз суҳбатдошидан билим ва маданияти билан ажралиб туриши керак.

Бўлажак шифокорларни деонтологик жиҳатдан тарбиялаш борасида тиббиёт олий ўқув юртлиарида олиб борилаётган айрим тадбирлар диққатга сазовордир. Буларга кириш имтиҳонларидан муваффақиятли ўтган ёшларни "Талабаликка қабул қилиш", "Синов дафтарчасини топшириш", биринчи бор клиникага қадам қўйган 3 – босқич талабалари учун "Клиникага йўл" тадбирини, талаблар илмий жамиятининг йиллик анжуманларини мунтазам ўтказиб борилиши, Ўзбекистон Республикаси қасамёдини битирувчилар томонидан якка – якка тарзда қабул қилиш, улар билан хайрлашув кечалари – рини ўтказиш, ундан ташқари, турли оммавий – тарбиявий байрамлар: "Хотин қизлар байрами", "Наврўз", "Тил байрамлари" ни ўтказиш маросим – ларинин киритиш мумкин.

Биз педагоглар талабалар қалбида миллий ғурурни шакллантиришга, асрлар оша таркиб топган гўзал хулқ намуналарини акс эттиришга ҳаракат қилмоғимиз лозим. Талабаларни мутахассисликка оид китоблардан ташқари, адабиётга ҳам қизиқишларига эришмоғимиз даркор. Адабиётни яхши билган шифокор мулоқот санъатини яхши эгаллайди, бемор билан осон тиллаша олади. Талабаларга адабий асар қаҳрамонларининг олийжаноб фазилатлари – дан ўрнак олишга даъват эттиришимиз керак. Талабалар мулоқот санъатини эгаллашда буюк алломаларимиз: Алишер Навоий, Абдураҳмон Жомий, Ар –

Розий, Абу Али ибн Сино каби буюк алломаларимизнинг ўғит, насихатларидан хабардор бўлишлари керак.

Яна талабаларга одоб – ахлоқ мавзусида рефератлар ёздириш мақсадга мувофиқдир. Маъруза ва амалий машгулот пайтларида талабаларни рўзнома ва ойномаларда: “Одобнома” руқни остида берилаётган ахлоқ мавзусидаги мақолалар билан таништириб бориш лозим. Улар ўртасида “Ҳозирги ёшларнинг маънавий қиёфаси”, “Ахлоқий гўзаллик нима?”, “Бўлгуси шифокор маънавияти” каби мавзуларда давра суҳбатлари ва баҳс кечалари уюштириш керак. Бундай тадбирларнинг ўтказилиши, шубҳасиз, талабаларда ахлоқий тарбиянинг шаклланишида муҳим аҳмият касб этади.

Шифокорлик касби ҳақида донолар айтади:

1. Шифокорнинг аввал кўзи шифоли,
Қолаверса, очиқ юзи шифоли.
Шифо учун дори – дармондан ҳам,
2. Икки оғиз ширин сўз шифоли.
Табибнинг бағрида бир неча ҳислат,
Бўлмоғи вожибдир, эй олий ҳиммат.
Насихат қилгучи бўлсин одамга,
Гуноҳин кечирсин, қўямасин ғамга.
Бачкана ҳазилу, кулгидан қочсин,
Қадри, эътибори кам бўлмай, ошсин.
Каттаю – кичикка бўлсин меҳрибон,
Сўзи тўғри бўлсин, ахлоқи омон.
3. Ифвогар бўлмасин, кибрдан қочсин,
4. Ширин сўзлар ила оғзини очсин.
Шифкордан минг марта яхши кайфият талаб қилинади, чунки, у инжиқ, қайсар хаста билан иш кўради.
Моҳир жарроҳда бургутнинг кўзи, шернинг юраги, аёлнинг қўли бўлиши керак.
7. Беш нарса шаҳарни безайди: голиб ҳоким, одил қози, обод бозор, моҳир шифокор ва азим дарё.
Шифокор доим хизматга тайёр туриши, тажрибали ва виждонан пок бўлиши зарур. Аммо у зинҳор ялқов ва очкўз бўлмасин.
Шифокорнинг шифо тополмай ожиз қолганини бемор асло сезмасин.

8. Нўноқ ёзувчи, чала рассом, истеъдодли артист бўлиши мумкин. Аммо ёмон шифокор бўлиши асло мумкин эмас. Бу – жиноят.

9. Шифокорнинг бемор хузурида пайдо бўлиши, унинг биргина ширин каломи беморни дарддан тезроқ фориг бўлишига ёрдам беради.

10. Табибнинг юзи – касалнинг кўнглига маҳбуб, сўзи – беморнинг жонига марғуб, нафаси – дармонсиз, нимжонларга даво, қадами беморларга шифодир. Унинг кўриниши беморларга нажот бағишлайди, берган шарбати, дори – дармон оби – ҳаёт демакдир.